

2. Тютюн О. М. Міжнародний кримінальний суд: правові основи діяльності та процесуальні гарантії учасників провадження. – Київ: Юрінком Інтер, 2021. – 215 с.
3. Петренко Л. О. Право на справедливий суд у міжнародному кримінальному процесі // Право України. – 2022. – № 7. – С. 45–51.

Лук'яненко Марія Юріївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРИКЛАД УКРАЇНИ

Передумовами створення Міжнародного кримінального суду (далі - МКС) стало визнання Генеральною Асамблеєю ООН необхідності створення постійно діючого міжнародного суду, який би розглядав справи аналогічні справам Нюрнберзького та Токійського трибуналів, однак, в той час, як в ООН велися переговори щодо Статуту МКС, світ був свідком вчинення жахливих злочинів на території колишньої Югославії та в Руанді. 17 липня 1998 р. у м. Рим 120 держав прийняли статут, відомий як Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі - Римський статут), який заснував Міжнародний кримінальний суд. Вперше в історії людства держави вирішили визнати юрисдикцію постійного міжнародного кримінального суду для переслідування осіб, які скоїли найбільш тяжкі злочини на їхніх територіях або їхніми громадянами після того, як Римський Статут набув чинності 1 липня 2002 р. [1]. Міжнародний кримінальний суд (МКС) є провідним органом міжнародної кримінальної юстиції, що здійснює переслідування осіб, винних у вчиненні найбільш серйозних і грубих порушень прав людини.

Ст. 1 Римського статуту визначає, що Міжнародний кримінальний суд є «постійнодіючою установою та має повноваження здійснювати юрисдикцію стосовно осіб за найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння

міжнародного співтовариства, як зазначено в цьому Статуті, та доповнює національні системи кримінального правосуддя. Юрисдикція і функціонування Суду регулюються положеннями цього Статуту» [2]. МКС є незалежною установою, на відміну від спеціальних трибуналів, які були створені в рамках ООН для конкретних ситуацій та мали обмежені територією і конкретним конфліктом мандати та юрисдикцію (наприклад, Спеціальні трибунали щодо колишньої Югославії та Руанди). В ч. 1 статті 5 Римського статуту визначено, що юрисдикція Суду обмежується найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства. Відповідно до цього Статуту Суд має юрисдикцію стосовно таких злочинів: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; d) злочин агресії [2]. Завдяки цьому визначенню, МКС справді є міжнародним механізмом захисту прав людини — через кримінальну відповідальність за найтяжчі порушення, які неодмінно зачіпають фундаментальні права цивільного населення.

Суттєвим елементом ролі Міжнародного кримінального суду (МКС) у сфері захисту прав людини є принцип комплементарності, закріплений у ст. 17 Римського статуту. Він передбачає, що МКС здійснює юрисдикцію лише у випадку, коли держава не здатна або не бажає провести реальні, неупереджені розслідування та притягнути винних до відповідальності. Це означає, що МКС не підмінює собою національні механізми правосуддя, а «підсилює» їх діяльність, забезпечуючи додаткові гарантії притягнення до відповідальності за найтяжчі злочини [2].

Ще в далекому 2000 році Україна підписала Римський статут, проте вже у 2001 році за зверненням президента Л. Кучми Конституційний Суд України розглянув конституційність ратифікації документа, та, посилаючись, на преамбулу і статтю 1 Конституції, виніс рішення про неконституційність ратифікації Римського статуту, оскільки такий судовий орган не передбачено Основним законом. Подальші реальні спроби ратифікації Римського статуту відновилися лише у 2014 році після початку збройної агресії росії проти України та окупації АРК [3]. Україна визнала юрисдикцію МКС, коли скористалася механізмом, який міститься у пункті 3 статті 12 Римського статуту – визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду державою, яка не ратифікувала Римський статут.

Зокрема, Україна зробила 2 такі заяви:

- 1) про визнання юрисдикції МКС щодо можливого вчинення злочинів проти людяності під час Майдану з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року;
- 2) про визнання юрисдикції МКС щодо можливого вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів на всій території України (звісно, включно з Кримом і Донбасом) з 20 лютого 2014 року по теперішній час (без фінальної дати) [5].

Однак навіть ці кроки завершилися лише ухваленням Верховною Радою заяв про визнання юрисдикції МКС, що надавала обмежену юрисдикцію Суду з розслідування злочинів, вчинених росією в Україні. Наступним кроком стало

прийняття змін до Конституції у 2016 році, коли було змінено редакцію статті 124 Конституції. Так, у новій редакції стаття 124 передбачає можливість України визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом. Проте навіть після цього Римський статут не було ратифіковано миттєво, оскільки нова конституційна норма мала набути чинності з 30 червня 2019 року. 3 травня 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», який передбачав врегулювання співробітництва українських компетентних органів із МКС. Це було зроблено для того, щоб у рамках прийнятих заяв про визнання юрисдикції МКС Прокурор міг здійснювати ефективне розслідування злочинів за період з 2014 року. Однак навіть під час повномасштабної війни ратифікація Римського статуту відкладалася нібито з міркувань, що це може стати підставою для притягнення громадян України — українських військових — до відповідальності за вчинені воєнні злочини у контексті війни з росією. А остаточно його ратифікація відбулася аж 21 серпня 2024 року. Ратифікація є важливим кроком для формування правової свідомості українців і чітким розставленням пріоритетів та орієнтирів, що мають на меті дотримання норм міжнародного права, слідування прикладу держав-членів ЄС, якісному розслідуванню міжнародних злочинів, притягнення до відповідальності злочинців та досягнення справедливості, а також запобігання вчиненню подібних злочинів у майбутньому [3]. Незважаючи на це, існує значне обмеження: МКС може розглядати злочини агресії лише у випадку, якщо обидві сторони конфлікту є учасниками Римського статуту [4]. Саме тому 25 червня у Страсбурзі Президент України Володимир Зеленський та Генеральний секретар Ради Європи Ален Берсе підписали Угоду між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Угода, невід’ємним додатком до якої є Статут Спеціального трибуналу, офіційно започатковує новий незалежний міжнародно-правовий механізм, метою якого є притягнення до відповідальності найвищого політичного та військового керівництва Російської Федерації за злочин агресії — за сам факт вторгнення на територію України, скоєного ще в лютому 2014 року [5].

У контексті російсько-української війни МКС відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості для жертв міжнародних злочинів в аспекті захисту прав людини. За поданням держав-учасниць Римського статуту 02 березня 2022 року Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду оголосив про відкриття розслідування ситуації в Україні щодо скоєння на території України воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. 17 березня 2023 року Палата попереднього провадження МКС видала ордери на арешт двох осіб у контексті ситуації в Україні: володимира путіна та марії львової-белової. Зазначається, що президента рф та уповноважену президента рф у справах дитини підозрюють у воєнних злочинах у вигляді незаконних депортації та

переміщення населення, зокрема дітей, з окупованої території України, щонайменше з 24 лютого 2022 року. Підкреслюємо, що Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни забороняє здійснювати примусове переселення або депортацію осіб з окупованої території. Таке рішення МКС означає, що путіна і львову-белову мають заарештувати та передати до суду [6]. Крім того, 24 червня 2024 року Палата попереднього провадження Міжнародного кримінального суду видала ордери на арешт щодо двох осіб, сергія шойгу - секретаря Ради безпеки рф та валерія герасимова - начальника Генерального штабу ЗС рф, у контексті ситуації в Україні за ймовірні міжнародні злочини, вчинені щонайменше з 10 жовтня 2022 року до щонайменше 9 березня 2023 року. Шойгу та герасимова підозрюють у воєнних злочинах у вигляді атак на цивільні об'єкти, завдання надмірної випадкової шкоди цивільному населенню або шкоди цивільним об'єктам, а також за злочин проти людяності [7].

Роль МКС для України полягає в наступному: по-перше, Суд забезпечує незалежне міжнародне розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, що гарантує неупередженість та об'єктивність. По-друге, МКС формує важливий стримувальний (превентивний) ефект, адже загроза міжнародного переслідування зменшує ймовірність повторення тяжких порушень прав людини. По-третє, співпраця з МКС стимулює реформування української системи кримінального правосуддя та гармонізацію законодавства з міжнародними стандартами.

Отже, Міжнародний кримінальний суд є ключовим механізмом захисту прав людини, який забезпечує притягнення до відповідальності осіб, винних у найтяжчих міжнародних злочинах. Для України його роль є особливо важливою в умовах російської агресії. Визнання юрисдикції МКС у 2014 році, внесення змін до Конституції та ратифікація Римського статуту у 2024 році засвідчили прагнення України до справедливості та дотримання міжнародного права. МКС проводить незалежне розслідування воєнних злочинів, що сприяє об'єктивній фіксації злочинів рф, формує стримувальний ефект і стимулює реформування української системи правосуддя. Видача ордерів на арешт путіна і львової-белової, а також шойгу та герасимова — важливий прецедент у міжнародному праві. Попри обмеження щодо злочину агресії, Україна ініціювала створення Спеціального трибуналу, щоб забезпечити повноцінну правову оцінку агресії рф. Отже, МКС є важливим інструментом у боротьбі за справедливість, захист прав людини та зміцнення міжнародного правопорядку в контексті російсько-української війни.

Список використаних джерел:

1. Зрозуміти Міжнародний кримінальний суд. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/UICC-UKR-rgb.pdf>
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду: ООН 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

3. Лабораторія законодавчих ініціатив. Шлях України до ратифікації Римського статуту. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/shlyah-ukrayiny-do-ratyfikacziyi-rymskogo-statutu/>
4. Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/verkhovna-rada-ukrainy-ratyfikovala-rymskyiy-statut-mizhnarodnoho-kryminalnoho-sudu/>
5. Міністерство закордонних справ України. Президент України Володимир Зеленський підписав угоду про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. URL: https://mfa.gov.ua/news/UQAqJ3KzD1l6VDGbaijIcsSeOss0FSBZggu_gmpy2kcvzuI_Eugodu-pro-stvorenniya-specialnogo-tribunalu-shchodo-zlochynu-agresiyi-proti-ukrayini
6. 17 березня 2023 року Міжнародний кримінальний суд (МКС) в Гаазі видав ордери на арешт президента росії володимира путіна та уповноваженої при президенті росії з прав дитини марії львової-белової. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_%20kom/259864.html
7. Судді МКС видали ордери на арешт Шойгу та Герасимова. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3878616-suddi-mks-vidali-orderi-na-arrest-sojgu-ta-gerasimova.html>

Люта Дар'я Миколаївна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна, завідувач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ: ВИКЛИКИ, РИЗИКИ ТА ПІДХОДИ ЄСПЛ

Право на повагу до приватного і сімейного життя є одним із базових особистих немайнових прав людини, що забезпечує її автономію, гідність та свободу самовизначення. Водночас у сучасних умовах це право зазнає дедалі більших викликів, зумовлених стрімким розвитком цифрових технологій,